

ДОСЛІДЖЕННЯ ЧИННИКІВ ВПЛИВУ НА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМСТВА

В. О. Артеменко; С. І. Мельник

Розвитку конкурентоспроможності, яка є запорукою стабільної діяльності підприємств, сприяє світова практика управління підприємствами, яка спрямована на забезпечення довгострокових переваг за рахунок використання унікальних можливостей підприємств. Конкурентні стосунки, як механізм взаємодії агентів на ринку, задають параметри ринкової економіки, визначають функціональні залежності в системі підприємницьких стосунків, забезпечують розширене відтворення у сфері агропромислового комплексу. Теоретичні аспекти аналізу конкурентних стосунків не є діаметрально протилежними, вони доповнюють і групують в еволюційний і виробничий підходи, згідно з яким формування конкурентного середовища в економіці України є, з одного боку, результатом інституційних реформ, а з іншого – новим етапом в еволюційному розвитку агровиробничої системи. Причому специфіка конкурентної боротьби визначається особливостями і параметрами конкурентоспроможності й організаційної стійкості підприємств, які формуються як під впливом чинників зовнішнього макроекономічного середовища, так і згідно зі специфікою стосунків, що склались усередині фірми, корпоративної культури, соціально-психологічних характеристик підприємців. Недостатня дослідженість питань впливу чинників і наслідків їх дії на конкурентоспроможність підприємства, визначення сукупності чинників та їх оцінки зумовили актуальність досліджень.

Чисельні аспекти формування конкурентоспроможності підприємств, її складових для стабільного розвитку діяльності підприємств розглянуто у працях таких вітчизняних учених, як В. М. Гончаров, П. К. Канівський, П. Т. Саблук, В. Г. Ткаченко і інші [1–5]. У наукових працях вітчизняних учених зазначається,

що конкурентоспроможність підприємств є складним поняттям, що залежить від багатьох чинників і відіграє роль комплексного показника діяльності підприємства. З іншого боку, конкурентоспроможність є динамічною економічною категорією, яка потребує постійного розвитку й підтримки.

Мета статті – наведення результатів дослідження з визначення чинників впливу на конкурентоспроможність підприємства.

Формування конкурентоспроможності підприємства базується на можливостях підприємства протистояти впливу чинників і елементів зовнішнього середовища. Сукупність елементів впливу зовнішнього середовища можна об'єднати в кілька груп: державне регулювання; товарні ринки; ринкова інфраструктура; природно-ресурсний потенціал; трудові ресурси й ін. Зовнішнє середовище, в якому діє підприємство, формує сукупність чинників, під впливом яких змінюються основні аспекти його діяльності. Види впливу як зовнішнього середовища, так і чинників на конкурентоспроможність підприємства різноманітні, необхідно використовувати системний підхід, який дозволить певним чином їх упорядкувати.

Конкурентні стосунки є іманентно властивими в аграрній сфері, що зумовлює важливість розробки стратегій конкурентної боротьби для підприємств, що оперують на насиченому аграрному ринку. Основні передумови формування конкурентних стосунків у системі продовольчого ринку наведені на рис.

Агропромислове виробництво має низку різномірних особливостей, які варто враховувати при обґрунтуванні концепції формування конкурентних переваг підприємств галузі. Макрорівнем вважаються всі ті умови, які товаровиробник, як правило, не може змі-

Рис. Система економічних чинників, які сприяють розвитку конкурентних стосунків в АПК

нити, але їх необхідно враховувати, оскільки вони впливають на стан його справ. До них відносять: ґрунтово-кліматичні умови, демографічне й економічне середовище, законодавчу базу, технологічно-інноваційний розвиток.

Ґрунтово-кліматичне середовище зумовлює сезонність аграрного виробництва, визначає його виробничий напрям, тому що типи ґрунтів, уміст вологи в них, температура повітря є основою для вибору та вирощування сільськогосподарських культур. Природне місцезнаходження земельної ділянки впливає на урожайність, терміни збирання і якість продукції. Тому при плануванні свого виробництва товаровиробнику доводиться враховувати природні умови, здійснювати підбір сортів сільськогосподарських культур, найбільш пристосованих до місцевих умов.

Вплив демографічних умов проявляється у переселенні мешканців із села в місто, старінні сільського населення, зміні в показниках народжуваності та смертності, різній щільності населення, вибутті з виробництва молодих, ділових, кваліфікованих працівників – усе це впливає на структуру й обсяг виробництва. Для запобігання негативних наслідків даного характеру доцільно на локальному та регіональному рівнях у ході розробки перспективного плану розвитку передбачати розвиток соціальної інфраструктури, організацію нових робочих місць, соціального захисту працівників, залучення молодих фахівців.

Аграрне виробництво відчуває, мабуть, найважчий пресинг, що виявляється в інфляції, низькій купівельній спроможності населення, диспаритеті цін на продукцію сільського гос-

подарства і промисловості, недосконалій системі ціноутворення, високій вартості обігових коштів, відсутності пільгового кредитування, інтегруванні у світові співтовариства тощо.

Звичайно, боротися з кризою, яка має національні масштаби, окремі підприємства не в змозі, але вони мають можливості проводити гнучку політику, здатну пом'якшити небажані наслідки цього фактора.

Зміни в законах, несвоєчасна розробка необхідних юридичних документів, недосконалість законодавчих актів гальмують формування ринкового середовища. Ігнорування даного фактора послаблює конкурентні позиції підприємства, тому що юридична база – це основа при укладанні контракту, угоди, активізації підприємницької діяльності.

Технологічно-інноваційний розвиток відображає рівень науково-технічного стану галузі, наукове забезпечення технологічного процесу. Використання нових технологій стосовно конкретних умов може призвести до підвищення конкурентоспроможності або до її зниження. Отже, стратегія будується на інноваційному принципі. Варто передбачити низку мотиваційних заходів для фахівців усіх рівнів, які активно використовують передові розробки науки. На регіональному рівні необхідно стимулювати підприємства, що застосовують у своєму виробництві новітні технології.

Фактори внутрішнього піддаються контролю товаровиробника. Найважливішими з них є фінансовий стан, технологія виробництва, організаційна структура управління, інформаційно-статистична база, кадрова політика, постачальники.

Досягнення конкурентоспроможності безпосередньо залежить від наявності фінансових ресурсів, тому що це насамперед можливість використання «ноу-хау» у процесі виробництва, лідерство за якістю, інноваційні програми. Тому необхідна точна оцінка доходів і витрат, як у короткостроковому, так і в довгостроковому періодах, рентабельності, структури капіталу, ліквідності, платоспроможності, наявності та джерел надходження коштів.

Добре налагоджена робота функціональних служб: планово-економічної, технологічної, обліково-фінансової – основа конкурентоспроможності підприємства. Тому цим доцільно передбачити створення такої організаційної структури, яка визначала б взаємодію всіх служб, підлеглих одній меті – досягнення стійких конкурентних позицій; участь кожного працівника в розробці способів її реалізації; високу оперативність у прийнятті рішень; кращу мотивацію працівників до більш продуктивної праці, введення економічних методів управління, включення маркетингової служби.

Сформуванню досконалу інформаційно-статистичну базу в сучасних умовах досить складно, але при розробці конкурентної стратегії вона є найбільш вагомим інструментом, тому що в умовах ринкової економіки збір інформації про витрати, технологічні прийоми, організацію виробництва як конкурентів, так і власного підприємства, про досягнення науки є просто необхідним.

Технологія виробництва є, мабуть, основним інструментом, здатним формувати стійкі конкурентні позиції. Тому доцільно розробити адаптивну систему господарювання, спрямовану на підвищення продуктивності сільгосппродукції і продуктів її переробки. Основні розділи системи: обробіток ґрунту, технічне забезпечення виробництва, кормова база, хімічний захист, стимулювання росту продуктивності тощо.

Упровадження виробничих процесів залежить від персоналу, від його знань, компетентності, кваліфікації, дисципліни, мотивації, здатності вирішувати проблеми, сприйнятливості до навчання, тобто від кадрової політики.

У процесі організації діяльності суб'єктів господарювання постачальників підбирають з урахуванням ціни на їхній товар, термінів по-

стачання, якості продукції, готовності в разі потреби піти назустріч і т. ін. Американські вчені Р. Хейс, С. Уілрайт, К. Кларк вважають, що для підвищення конкурентоспроможності підприємства необхідно постачальників перетворити у своїх компаньйонів, обмінюватися з ними інформацією, залучати їх до спільного вирішення загальних виробничих проблем. Підпорядкування технологічного процесу, починаючи від постачання матеріально-технічних ресурсів і закінчуючи реалізацією продукції, одній меті значно зміцнить конкурентні позиції галузі.

В аграрній сфері найбільшого поширення набувають нецінові методи конкуренції. Навідміну від інших галузей, де падіння цін і доходів призводить до переливання капіталу з галузі в галузь і до зростання споживання, в аграрній сфері ці процеси не завжди сприяють підвищенню рівня споживання та міграції капіталу в інші галузі. Для агропромислового комплексу властивий більш сталий характер і постійний попит населення на багато видів продукції.

Аграрне виробництво має свої особливості й у зниженні витрат на виробництво продукції. Якщо в промисловості це є основним фактором здійснення цінової конкуренції, то в аграрному виробництві скорочення витрат має ряд обмежень. Досягнути значних конкурентних переваг в агропромисловому виробництві можна лише за наявності в державі паритету цін, тобто співвідношення між цінами на сільськогосподарську продукцію і цінами на засоби виробництва, товари та послуги, які воно споживає, має залишатись постійним.

У будь-якому випадку реалізація конкурентних переваг на зовнішньому ринку є похідною від внутрішньої економічної стабільності, забезпечення дотримання внутрішніх і міжгалузевих балансів підкомплексу, координації дій багатьох його суб'єктів для досягнення єдиної стратегічної мети. При цьому в умовах нарощування темпів і агресивності розвитку глобальної економічної системи важливим є забезпечення економічної безпеки країни, і зокрема її продуктової безпеки в контексті здійснення виробничих операцій.

Сукупність чинників, що впливають на підприємство, його діяльність та продукцію, є умовою формування елементів конкуренто-

спроможності як реакцію на дію зовнішніх чинників і необхідність розвитку внутрішніх можливостей під впливом розвитку ринку. Таким чином формується сукупність складових конкурентоспроможності, що відповідають сучасним вимогам ринку, адекватно реагують і протидіють чинникам впливу зовнішнього середовища, допомагаючи розвивати внутрішні можливості для підвищення стійкості розвитку підприємства, стабільності функціонування в ринкових умовах і умовах світової конкуренції. У разі наявності конкурентних переваг підприємства вони можуть як стримувати дію чинників впливу зовнішнього середовища, так і розвивати можливості та потенціал внутрішнього середовища: соціальний і культурний стан у країні, економічний стан країни, політичні, науково-технічний прогрес, міжнародні події, природно-ресурсний потенціал, ринкову інфраструктуру, державне регулювання та законодавча база, маркетингові, фінансові, технологічні, інформаційні складові.

Роль конкурентоспроможності підприємства в розвитку можливостей внутрішнього середовища досить значна, адже сприяє розвитку всіх складових внутрішнього середовища та внутрішніх чинників, що впливають на успішність роботи систем підприємства: організаційно-управлінські, техніко-технологічні, інноваційні, соціально-психологічні, інформаційні, фінансові, інвестиційні, культура виробництва, продукція, кадрова політика і система мотивації, якість устаткування, умови праці, ефективність комунікацій. Здатність конкурентних переваг підприємства протистояти впливу елементів і чинників зовнішнього середовища свідчить про те, що конкурентоспроможність підприємств становить сукупність виробничо-фінансових, інтелектуальних і трудових можливостей підприємства, які забезпечують йому стійкі, конкурентні позиції на ринку в умовах дії чинників зовнішнього та внутрішнього середовища, в умовах нестабільного зовнішнього середовища.

Таким чином, проблема підвищення конкурентоспроможності і забезпечення конкурентних переваг підприємств в ринкових умовах є однією з найбільш актуальних на сьогоднішній день. Це зумовлює необхідність створення на кожному підприємстві ефективної системи управління конкурентними перевагами та конкурентоспроможністю, що дозволить забезпе-

чити певні конкурентні позиції підприємства на ринку, а також буде сприяти виявленню й утриманню довгострокових конкурентних переваг. Визначення складових конкурентоспроможності підприємства має враховувати не тільки основні чинники впливу зовнішнього середовища, а й основні контактні аудиторії зовнішнього середовища, як ті, що впливають на підприємство, так і такі, на які впливає підприємство. Необхідно врахувати не тільки елементи зовнішнього середовища, що впливають на підприємство, або такі, що мають з підприємством взаємний вплив, а й ґрунтовані напрями основних сфер діяльності підприємства. Особливо складові конкурентоспроможності підприємства мають орієнтуватися на цільову аудиторію, фокус-групи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Канівський П. К. Розвиток агропромислового виробництва в умовах СОТ / П. К. Канівський // Агропромисловий комплекс України : наук. зб. VII Пленуму Спілки економістів України (м. Житомир, 26 верес. 2008 р.) ; під заг. ред. В. В. Оскольського. – К. : Аратта, 2009. – С. 41–47.
2. Саблук П. Т. Доповідь про стан і перспективи розвитку АПК України / П. Т. Саблук // АПК України : наук. зб. VII Пленуму Спілки економістів України та Всеукраїн. наук.-практ. конф. (м. Житомир, 26 верес. 2008 р.) / за заг. ред. В. В. Оскольського. – К. : Аратта, 2009. – С. 6–30.
3. Ткаченко В. Г. Итоги реформирования и пути повышения эффективности использования земли / В. Г. Ткаченко, Ю. Ф. Наумов // Земельна реформа в Україні : матеріали студентської наук.-практ. конф. [«Земельний кодекс України та шляхи підвищення ефективності використання земельних ресурсів»] (м. Луганськ, 9–11 квіт. 2002 р.) ; М-во аграрної політики ; ЛНАУ. – Луганськ : ЛНАУ, 2002. – С. 3–7.
4. Фатхутдинов Р. А. Управление конкурентоспособностью организации : учеб. пособие / Р. А. Фатхутдинов. – М. : Эксмо, 2004. – 544 с.
5. Цал-Цалко Ю. С. Стратегія розвитку і реалізації потенціалу АПК : колективна монографія / [Ю. С. Цалко, О. В. Родіонов та ін.]. – Житомир : Житомирське обласне об'єднання громадської організації «Спілка економістів України», 2008. – 392 с.